

לא סצנה היוק

כעוף החול

על תקומתם של ניצולי השואה בישראל

שהיו על סף הקץ ולדרך המיוחדת שבה הם תופסים את ניצחונם ואת נקמתם בנאצים: יכולתם להקים משפחה חדשה, לחיות במדינה ריבונית ולבנות חיים מלאי משמעות, איש איש בדרכו.

ועדה מיוחדת, שהוקמה על ידי ממשלת ישראל בתיאום עם נציגי ניצולי השואה, המליצה על מיזם מיוחד לתיעוד סיפוריהם האישיים של ניצולי השואה החיים בקרבנו, ובעיקר אלה שלא סופרו עדיין. מטרתו של המיזם היא לתעד את סיפורי חייהם של הניצולים ולמנוע את השכחתם. מעורבותם של בני נוער במיזם זה עשויה לחזק את הקשר הבין-דורי ולטפח יחס של הערכה והוקרה לניצולים.

המיזם, האמור להתבצע בשנת ה-60 למדינת ישראל, יתבסס על איסוף עדויות וסיפורים אישיים של ניצולי שואה, שיתועדו על ידי בני משפחותיהם וכן על ידי בני נוער שייפגשו עם הניצולים וישמעו את סיפוריהם. החומר שייאסף יוזן לאתר אינטרנט מיוחד שיוקם ביוזמת "יד ושם" ובו ירוכז כל החומר. ההכרזה הרשמית על המיזם תהיה ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, ההיערכות הארגונית תבצע עד תחילת שנת הלימודים הבאה והביצוע יחל בתחילת שנת הלימודים תשס"ט.

"מיזם זה, לא בלבד שהוא לעצמו מסר של הניצולים לחברה ולמדינה, אלא הוא מעין העברת הדגל לדורות הבאים... מתברר שהדורות הבאים יודעים על העבר של הוריהם ושל סביבתם בגיבושם של השואה יותר ממה שהם יודעים על מעשיהם במדינת ישראל" (צבי גיל, מתוך דבריו בכנס היסוד של המועצה הציבורית בנושא "תקומתם של ניצולי השואה למדינת ישראל", 2005).

אני מאמין שהמיזם הלאומי החשוב הזה, המקרב את ציבור הניצולים אל הדור הצעיר, יחזק את הקשר הבין-דורי ויתרום לדיאלוג בין הניצולים לבני הנוער ברוח המסורת היהודית של "והגדת לבנך", ויסייע להנצחת סיפורי הניצולים למען הדורות הבאים.

באמצעות הפעילות המוצעת בגיליון זה, יכירו בני הנוער סיפורי מופת על חייהם של ניצולים שבחרו לדבוק בחיים ולתת להם משמעות חדשה. סיפורים רבים כגון אלו עדיין לא סופרו - אתגר זה עומד לפתחם של בני הנוער הנקראים בעקבות הפעילות לקחת חלק במיזם זה.

לקבלת פרטים נוספים תוכלו לפנות לטלפון: 03-9180808

בברכה,

נח שלו

מנהל מינהל חברה ונוער

צמיח אנשי החינוך

התוכנית של מערכת החינוך לציון 60 שנה למדינת ישראל מזמנת לבני הנוער היכרות עם ההישגים המשמעותיים שהושגו במהלך שנות קיומה של המדינה.

אחד ההישגים הבולטים ביותר הוא סיפורם המופלא של ניצולי השואה, שעם הגעתם לארץ גייסו את כל משאביהם הנפשיים לשיקום חייהם החדשים, הן במישור האישי והן במישור הלאומי, והשתלבו במארג החברתי, הכלכלי והתרבותי של המדינה. הבחירה של הניצולים לשוב ולהאמין באדם, לבנות בית, להקים קהילה, לקחת חלק בהקמת מדינת ישראל המתחדשת ולתרום לעיצובה אינה מובנת מאליה והיא בבחינת נס.

בשנת ה-60 למדינת ישראל ראוי שמערכת החינוך תסייע לבני הנוער להכיר ולהוקיר את סיפור חייהם של הניצולים ואת תרומתם המשמעותית לתחומי החיים השונים במדינת ישראל - בהקמת יישובים, בביסוס תעשייה, בתרומה לכלכלה, לאקדמיה, לעיתונות, לצבא, למערכת המשפט, לאמנות, ליצירה, לרפואה ועוד. תרומה זאת לא תמיד זכתה למלוא ההכרה וההערכה.

השיח הציבורי הרבה בשנה האחרונה לעסוק במאבק הצודק למען תמיכת המדינה בניצולי השואה, ובתוך כך נאלם במידה רבה קולם של רבבות ניצולי שואה שעלו לארץ ובכוחות מעוררי התפעלות בנו את חייהם מחדש והטביעו חותם ענק על החברה הישראלית ותרבותה. הניצולים החיים בינינו זכאים לתמיכה כלכלית בזכות ולא בחסד. ואכן, לאחרונה מתקיימים דיונים שונים למציאת פתרונות הוגנים וראויים למצוקות הכלכליות והסיעודיות של ניצולי השואה הזקוקים לכך. ואולם אין די בכך: על מדינת ישראל בת ה-60 לעשות כל מאמץ על מנת לשפוך אור על סיפור הישרדותם המרתק של כחצי מיליון ניצולי שואה ועל דרכם בחברה הישראלית, סיפור שהוא בראש ובראשונה עדות על בחירה בחיים, על יוזמה ועל רצון עז לבנות ולהיבנות בארץ.

דור הניצולים הולך ומתמעט ובעוד שנים לא רבות לא ייוותרו אנשים שיוכלו להעיד עדות המבוססת על זיכרונות אישיים. על פי הערכה, רק כמה עשרות אלפים מניצולי השואה החיים בישראל תיעדו את קורותיהם. השנים הקרובות הן ההזדמנות האחרונה לתעד, למען הדורות הבאים, את קורות חייהם ואת סיפורם האישי של הניצולים החיים בקרבנו. ראויים ניצולי השואה שסיפוריהם האישיים ומאבקם ייחרתו לנצח בתודעה וברשומות ההיסטוריות של עמנו.

סקרים שנערכו בשנים האחרונות העלו כי המפגש הבלתי אמצעי של בני הנוער עם ניצולי השואה במסגרת סמינרים במוזיאוני השואה, בבתי הספר או במסגרת משלחות הנוער לפולין עורר בהם הערכה עמוקה כלפי האנשים

הפעלה

- להביא לידיעת בני הנוער סיפורים אישיים של ניצולי שואה החיים בארץ.
- להוקיר את דרך ההתמודדות של ניצולי השואה שהביאה לתקומתם האישית ושתרמה לתקומת מדינת ישראל.
- לעודד בני נוער להשתתף במפעל התיעוד, ההנצחה והשימור של סיפורי חיים של ניצולי שואה החיים עמנו היום.

מהלך הפעלה

המנחה יקרא בפני המשתתפים את הקטע הבא:

"במחקר חדש ומקיף נשאלו מאות צעירים לדעתם על ניצולי השואה. רובם השיבו כי לדעתם ניצולי השואה חסרי אונים. רק מעטים חשבו כי ניצולי השואה שיקמו את חייהם בישראל. ניצולי השואה נתפסים כקבוצה מצולקת, חלושה, תלויה בחסדי

אחרים. בתוך כך נאלם קולם ונמחק סיפורם של רבבות ניצולי השואה שבנו עצמם בארץ. הגיע הזמן להכיר בעובדה כי דור ההורים אינו נושא בביורגריה שלו רק את חוביית השואה. להורינו היו ילדות ונעורים במגוון טעמים, המריר והמתוק, שמתוכם הגיעו לשואה ועמם יצאו ממנה לחייהם החדשים. פרק השיקום בחייהם של הניצולים הוא הארוך ביותר מכל שאר פרקי חייהם. כמה עוצמה יש בהחלטה לנתב את האסון האישי לבנייה. הניצולים, בכוחות נפש וגוף מעוררי התפעמות, לא שקעו בניהיליזם ולא פנו לנקמה ולהרס, אלא בנו את ביתם והטביעו חותם ענק על החברה הישראלית ותרבותה. בכל אשר תפנה תמצא את טביעות אצבעותיהם. בלחימתם במלחמת העצמאות, בתעשייה, בהומור, בספרות ואפילו ביום יום... סיפורם צריך לראות אור מתוך הוקרה לדור ההורים, שלאחר השואה השכילו לבנות, לאהוב ולשמח בחייהם. לא חוסר אונים היה פה אלא ניצחון אישי."

מקור: חנה יבלונקה, "לא מסכנים", ידיעות אחרונות, 12.2.08 (פרופ' חנה יבלונקה, היסטוריונית בת ניצולי שואה, החוקרת בעיקר את השתלבותם של ניצולי השואה בחברה הישראלית)

שאלות לדיון:

- נגד מה מוחה הכותבת במאמרה? האם אתם מסכימים איתה? נמקו.
- מה המסר העיקרי העולה מדבריה?
- מה ניתן, לדעתכם, לעשות כדי לשנות את הדימוי של ניצולי השואה בקרב צעירים?
- המנחה יאמר למשתתפים: ממשלת ישראל, בתיאום עם נציגי ניצולי השואה, החליטה ליזום פרויקט מיוחד לתיעוד סיפוריהם האישיים של ניצולי שואה החיים בקרבנו, ובעיקר אלה שלא סופרו עדיין. הפרויקט, האמור להתבצע בשנת ה-60 למדינת ישראל, יתבסס על איסוף עדויות וסיפורים אישיים של ניצולי שואה שיתועדו על ידי בני משפחותיהם וכן על ידי בני נוער שיפגשו עם הניצולים וישמעו את סיפוריהם. החומר שייאסף יוזן לאתר אינטרנט מיוחד שיוקם ביוזמת "יד ושם" ואשר בו ירוכז כל החומר. מה עשויה להיות תרומתו של פרויקט זה?

המנחה יחלק את המשתתפים לקבוצות בנות 5-6 חברים. כל קבוצה תקבל קטע המספר את סיפורו של ניצול שואה ותתייחס לשאלות בכרטיס המשימה הקבוצתית.

כרטיס משימה קבוצתית

- איזה משפט בקטע שקראתם דיבר אליכם? מדוע?
- מה אנו לומדים על חייה של הדמות מתוך דבריה?
- איזו בחירה עשתה הדמות?
- מה מקור הכוח של הדמות, על פי דבריה?
- מה הניע את הדמות לפעול למען הכלל?
- מה דעתכם על הבחירה הזאת?
- מה ניתן לקחת מסיפור חייה של הדמות במישור האישי והלאומי?
- מה הייתם רוצים לשאול את הדמות שעליה קראתם? לומר לה?

כרטיס דמות מס' 1

הלינה בירנבאום – מגטו וארשה ומחנות המוות להנצחה ולשימור זיכרון השואה

הלינה בירנבאום, סופרת, משוררת ומתרגמת, נולדה ב-1929 בווארשה. בפרוץ מלחמת העולם השנייה הייתה בת עשר. הייתה בגטו וארשה עד לחיסולו הסופי, נשלחה למחנות המוות הגרמניים: מיידאנק, אושוויץ, השתתפה בצעדת המוות למחנות רבנסבריק ונוישטאדט גלבה בגרמניה. כל משפחתה נספתה מלבד אח אחד. אביה רוב קרוביה נרצחו בטרבלינקה, אמה במיידאנק, אחיה הצעיר ואשתו בני העשרים באושוויץ. הלינה שוחררה על ידי הצבא האדום במאי 1945 בהיותה בת חמש עשרה. עלתה לארץ בעלייה בלתי לגאלית ב-1947. בארץ נישאה לחיים, ניצול

כרטיס דמות מס' 2

הרב יהודה עמיטל – ממחנה עבודה בהונגריה לראש ישיבה ושר בממשלת ישראל

הרב יהודה עמיטל (קליין) נולד בשנת תרפ"ה (1924) בטרנסילבניה, שהייתה שייכת באותה תקופה להונגריה. אביו היה מנהל חשבונות ואמו ניהלה בית תמחוי. היו לו אח ואחות והוא היחיד ששרד מכל משפחתו. עם הכיבוש הנאצי של הונגריה נלקח למחנה עבודה והיה בו כשמונה חודשים. בשנת 1944, ביום שמחת תורה, שוחרר מהמחנה, עלה לארץ ישראל ולאחר מעצר במחנה עתלית הגיע לירושלים. בארץ למד בישיבת חברון והוסמך לרבנות. עם הכרזת המדינה התגייס לצה"ל ונלחם במלחמת העצמאות בקרבות לטרון והגליל המערבי. לאחר המלחמה מונה לראש ישיבה, השתתף בהקמת ישיבות ההסדר. לאחר מלחמת ששת הימים עמד בראש הישיבה באלון שבות, המתאפיינת בפתיחות חינוכית ומחשבתית. בשנת 1988 היה בין מייסדי תנועת מימד, ייצג אותה בכנסת ואף התמנה לשר בשנת 1995. מדברי הרב עמיטל: השם שלי היה קליין. בהונגריה כל יהודי עשירי שמו קליין. יש פסוק שאומר "שארית ישראל כטל". הרגשתי שהפסוק מתאר את המצב בו היינו בזמן מלחמת השחרור. שהיינו בודדים, נלחמנו לבד כמעט נגד כל העולם כולו. חיפשתי איזה שם – אהיה כטל לישראל... בשנים הראשונות, כשהגעתי לארץ, נתקלתי בביטויים של "לא צריכים

כרטיס דמות מס' 3

חייקה גרוסמן – לוחמת בשורות הפרטיזנים ולוחמת לקידום זכויות חברתיות בישראל

חייקה גרוסמן נולדה בביאליסטוק ב-1919. בגיל צעיר הצטרפה לתנועת השומר הצעיר והייתה חברה במחתרת נגד הכיבוש הנאצי ופעלה בשליחותה בעיקר בצד הארי של העיר. לאחר חיסול גטו ביאליסטוק הצטרפה לפרטיזנים ולחמה בשורותיהם. בתום מלחמת העולם השנייה הייתה לדמות בולטת בארגון שרידי התנועה בפולין עד לעלייתה ארצה בשנת 1948. הקימה משפחה בקיבוץ עברון והייתה חברה בו כל חייה. בארץ הייתה מוכרת כחברת כנסת, לוחמת ללא לאות לתיקון עוולות חברתיות, נאבקה למען קידום זכויות הנשים, נגד קיפוח ערביי ישראל ובעד מדינה יהודית דמוקרטית. יצאה לשליחותיות רבות בעולם ובכל מקום התקבלה כדמות הרואית – הן בשל עברה כלוחמת נגד הנאצים והן בשל מאבקה למען קידום זכויות האדם, לשוויון ולשלום. בסופה של קריירה רבת שנים ומאבקים, חזרה לעסוק במה שליווה אותה כל חייה ובער בפשה: הנצחת מורשת השואה. בתפקידה האחרון כיו"ר מכון מורשת, בית עדות על שם מרדכי אנילביץ, השקיעה את כל הלהט שאפיין תמיד את פעילותה. חייקה גרוסמן נפטרה ב-26 במאי 1996.

שואה ולוחם פלמ"ח, והקימה משפחה. הלינה פועלת רבות להנצחה ולשימור זיכרון השואה, בין השאר הצטרפה פעמים אחדות כאשת עדות למשלחות בני נוער לפולין. בנה הוא הפזמונאי יעקב גלעד. לדבריה, סיפור קורותיה במלחמה היה ניצחון, ניצחון החיים ורוח האדם. מפרי עטה:

"חיי התחילו מן הסוף... קודם הכרתי את המוות, האימה ורק אחר כך – ההולָךְה. גדלתי בתוך ההרס, בממלכת השנאה ורק אחר כך ראיתי בנייה. [...] חיי התחילו מן הסוף ורק אחר כך חזרו לתחילה. שבתני לתחייה. זה לא היה סתם, לא היה סתם מפני שהטוב – הוא לא פחות חזק מן הרע! וגם בי יש הכוח לא להיכנע. אני עובדה!.."

(מקור: הלינה בירנבאום, ניגון פנימי, טרקלין, תל אביב 1985, עמ' 9)

לדבר על זה". "הם צריכים לשכוח, לא לחשוב על כל זה". אני לא יכולתי להאמין לזה. אבל הבריחה הזו. גם היום יש בריחה מהשואה ולא מתמודדים עם השואה. לא מבינים שמהו השתנה בעולם הזה. אנחנו צריכים להעביר את השואה לתודעת האנושות. הדבר הזה צריך להעסיק אותנו כבני אדם. אי אפשר לעבור לסדר היום אחרי כל מה שהיה... אצלי כל חג זה בעיה. בשמחת תורה, לדוגמה, דיברתי בישיבה על השואה, לא יכולתי לעבור שמחת תורה בלי השואה. אני כל הזמן דיברתי. בכל ערב תשעה באב, דיברתי בישיבה והנושא הזה העסיק אותי. אני חושב שכל מה שיש בארץ קשור לשואה, הכל מושפע מהשואה. לשואה יש תפקיד גדול בחיים שלנו בארץ: כל פחד הקיום, ההישרדות.

לקחתי על עצמי להיות ראש ישיבה משום שידעתי שאני צריך למלא את מקומם של כל מיני חברים שלא ניצלו. זה נתן לי כוח לעשות משהו. העובדה הזאת שאני בין הבודדים שנשארו, זה נתן לי כוח. אחרת לא הייתי מקבל על עצמי תפקיד כזה. אני לא בא מבית רבנים ומנהיגים. אני בא ממשפחה פשוטה, מה פתאום קיבלתי על עצמי לבנות איזה מוסד גדול כזה? אני גם קיבלתי על עצמי תפקידים ציבוריים לפני כמה שנים. מה שנתן לי את הכוח זו העובדה הזאת שאני צריך למלא את מקומם של אחרים שלא הגיעו לכך.

(מקור: ראיון עם הרב יהודה עמיטל, זיקה – עיתון מקוון להוראת השואה, יד ושם, דצמבר 2007) (<http://www.yadvashem.org/education/newsletter/hebrew/thirteen/amital.htm>)

מדברי חייקה גרוסמן:

אני אישה יהודייה, אשר חיה בעת ובעונה אחת שם, בעבר, בגטו, במחתרת, מול פני הנאצים, ופה, עכשיו, במדינת היהודים. חלום חיי התגשם. יש לי מדינה, יש לי בית, יש לי קיבוץ, יש לי משפחה.

אני תמיד זוכרת ששישה מיליון יהודים לא זכו למה שאני זכיתי. רדופה מראות עבר אלה, אני לוחמת על עתיד אחר לעם היהודי. לא ויתרתי על כך שבמדינת חלומותי תהיה חברה צודקת, סובלנית, רודפת שלום. לא חיה רק על חרבה.

שש עשרה שנים לחמתי בכנסת למען לא יהיו עניים, לא יהיו מחוסרי דירה, כדי שכל ילד יוכל ללמוד ולמצות את כישורותיו, כדי שלא יהיו שכונות מצוקה.

לא הייתי ולא אהיה לעולם חותמת גומי. יזמתי וחוקקתי חוק לטובת הנכים, חוק מס הכנסה לטובת הנשים, חוק הפלות, חוק לטובת נוער מצוקה, חוק לטובת נערות במצוקה וארוכה הרשימה.

מטרת חיי: לא לחמם את הכיסא בכנסת אלא לחמם את הלב. להשאיר עקבות של עשייה שמיטיבה עם בני אדם הזקוקים לכך. כל אלה יחד עם זיכרון ששישה מיליון לא זכו.

(מקור: זיהה שלו, חייקה, חלקים א' ב', הוצאת מורשת – בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ, 2005)

כרטיס דמות מס' 4

אהרון ברק – מילדות בגטו קובנה לנשיאות בית המשפט העליון בישראל

אהרון ברק נולד ב-1936 בקובנה שבליטא. אביו היה עורך דין ואמו הייתה מורה. ברק מספר שבשנת 1941, כשהיה בן 5, כבשו הגרמנים את העיר קובנה, שבה גרו באותה עת 25 אלף יהודים ובא עליהם הגיהנום. הליטאים עשו ביהודי העיר פוגרומים, לקחו אותם לאחד הפרברים, הם קובצו בכיכר ורבים מתו בחנק, ברעב וביריות ברחובות. בשנת 1943 הייתה "אקציה" של הילדים וחוסלו כל הילדים. הוא נותר בחיים בנס ומצא את עצמו עם אמו אצל איכר ליטאי שהציל את חייהם, שם הסתתרו עד שבא הצבא הרוסי ושחרר אותם מהגרמנים.

ב-1947 עלה לארץ, למד בבית הספר התיכון שעל יד האוניברסיטה בירושלים ואחר כך למד משפטים באוניברסיטה העברית. שירת בצבא וחזר לאוניברסיטה, סיים בהצטיינות עבודת דוקטורט, לאחר זמן התמנה לפרופסור למשפטים ולאחר מכן לדיקן הפקולטה למשפטים. כיהן כיועץ המשפטי של הממשלה, ובמסגרת תפקידו היה חבר בצוות המשא ומתן לגיבוש הסכמי קמפ-דיוויד. ב-1978 התמנה לשופט בבית המשפט העליון, ומ-1995 כיהן כנשיא בית המשפט העליון עד פרישתו בשנת 2006.

מדברי אהרון ברק:

נולדתי ב-1936 בקובנה, ליטא. סבי – אברהם מאירוביץ – היה רב באחת העיירות בליטא. אבי – צבי (הירשל) בריק – היה מנהל המשרד הארץ-ישראלי של הסוכנות בליטא. אבי נשאר על משמרתו בקובנה, גם עם בוא הנאצים. כך חייבה אותו הנאמנות לחזון הציוני. אבי השתתף בקונגרס הציוני בבזל לאחר מלחמת העולם השנייה. ב-1941 הוכנסנו לגטו. מאלפים רבים נותרו מעטים. רוב הילדים נרצחו. החיים בגטו היו גיהנום עלי אדמות. חיי האדם היו הפקר, אך הם לא מנעו מהקהילה לתפקד ולשמור על זהותנו כבני אדם. חיי ניצלו בזכות גוי ליטאי, חסיד אומות העולם. מהו הלקח שלי מכל אלה? הלקח שלי הוא כפול: ראשית, מרכזיותה של מדינת ישראל ואופייה היהודי בעם היהודי, חשיבותה של המדינה והציונות והצורך להבטיח את עתידה, את ביטחונה ואת שלומה של המדינה ואופייה היהודי. הנני רואה את עצמי כציוני במלוא מובן המילה; שנית, מרכזיותו של האדם, אשר כבודו נרמס על ידי הנאצים ומשתפי הפעולה עמם, אך הצליח לשרוד בתנאים הקשים ביותר. בעיניי מדינת ישראל היא מדינתו של העם היהודי; היא צריכה להיות בטוחה וחזקה. יש להגביר את העלייה אליה, ולחזק את הציונות. יחד עם זאת – וללא כל סתירה לכך – המדינה צריכה להגן על כבודו ועל חירותו של כל אדם החי בתוכה, בין אם הוא יהודי ובין אם אינו יהודי. עם תחושה זו אני נכנס לאולם בית המשפט יום יום, שהרי יודע אני: כאשר אני יושב בדן, אני עצמי עומד לדן.

(מקור: נאומו של אהרון ברק בפני באי הקונגרס הציוני ה-77
http://shatil.org.il/data/aharon_barak_zionism_democracy.rtf)

כרטיס דמות מס' 5

פליקס זנדמן – מנער מסתתר בבור צר לאיש מדע, ממציא ובעל חברות

פליקס זנדמן נולד בשנת 1927 למשפחה יהודית אמידה בגרודנו, עיירה קטנה בפולין. למד בגימנסיה "תרבות", ששפת הלימוד בה הייתה עברית וחלם מילדותו להיות מהנדס. בסוף 1941 הועברה משפחתו לגטו בעקבות צו גרמני. כשחוסל הגטו וכמעט כל בני משפחתו נרצחו, ברח לבית הקיץ של משפחתו בווישיי שם התגוררו זוג איכרים פולניים. האיכרה הפולנייה, שסבתו עזרה לה בעבר, החביאה אותו יחד עם דודו ועוד זוג יהודים בבור קטן וצפוף כמו קבר במשך 17 חודשים. בבור למד מדודו המהנדס, שהיה לו כאב וכאם, את יסודות המתמטיקה והפיזיקה ללא ספרים ומחברות.

עם סיום המלחמה, עבר עם דודו לצרפת שם למד פיסיקה והנדסת מכונות וסיים בהצטיינות דוקטורט בפיסיקה.

בשנת 1956 הגיע לארה"ב והיה לממציא ולתעשיין חשוב. ב-1962 הקים חברה שקרא לה: "וישיי" על שם כפר הולדתה של סבתו האהובה, וכתזכורת לקהילות האחרות שנכחדו במזרח אירופה.

הישגיו המדעיים והטכנולוגיים של ד"ר פליקס זנדמן מדהימים בכל קנה מידה – 39 פטנטים רשומים על שמו.

זנדמן הוא ציוני נלהב. יש לו עניין מיוחד בנגב ובתיעוש, שם ממוקמים שלושה ממפעליו ובהם עובדים מאות אנשים.

מדברי פליקס זנדמן:

ימים רבים פשוט לא הייתי מסוגל לדבר על השואה... בדומה לכל הניצולים, השואה מניעה אותי. אבל בשום פנים ואופן איני מוכן לראות את ניסיוני על פני האדמה הזאת כטרגדיה.

עוד בצעירותי השתעשעתי במחשבה על כך שאברא משהו שיתרום לאורח החיים של בני האדם. אני מונה את עצמי בין בני המזל המעטים שראו את חלומות הנעורים שלהם נהפכים למציאות. אני מרצה באוניברסיטאות ובבתי הספר למינהל עסקים... האנשים הצעירים היושבים מולי באו לשמוע על עסקים, אבל הם שומעים על כך מאדם שיש לו הזכות, יותר מרוב בני האדם האחרים, להנחיל את הרעיון כי לעולם אל להם לומר נואש, בלי שום קשר לגודל המצוקה או לחומרת הנסיבות. "אל נא תאמר הנה דרכי האחרונה", נכתב בשורה הראשונה של שיר הפרטיזנים היהודים הנודע. אני נושא את האמונה הזאת אתי מאז האסון הנורא שניחת עלי ואשר ממנו שרדתי.

אני יודע שעסקים ובני אדם סופם להיעלם... אפילו הגדולים ביותר שבהם... אבל אני יודע בוודאות שספרים נשארים לעולם.

(מקורות: פליקס זנדמן, דרכי מושיי לוישיי, הוצאת כתר, 1997
אשכנזי דנה, "מחשיבה לפוטו-אלסטיות", גליליאו, גיליון 105, מאי 2007
<http://www.ifeel.co.il/page/5649>)

שאלות לדיון:

1. הקטעים שקראתם מביאים את סיפוריהם של ניצולי שואה שבחרו לשקם את חייהם בדרכים שונות – תארו בקצרה את הבחירה של כל דמות.
2. "הניצולים הטביעו חותם ענק על החברה הישראלית ותרבותה" – כיצד מוצאת אמירה זאת את ביטוייה בסיפורי הדמויות שקראתם? האם מוכרים לכם סיפורים אחרים המבססים אמירה זאת?
3. סיפורי הדמויות שקראתם סופרו בגוף ראשון – מה, לדעתכם, הניע את הניצולים לתת פומבי לסיפוריהם?
4. מה אתם כבני נוער יכולים לקחת מסיפור חייה של הדמות במישור האישי והלאומי?
5. האם הייתם מוכנים לקחת חלק בפרויקט לתיעוד סיפוריהם האישיים של ניצולי שואה החיים בקרבנו? מה תהיה תרומתו של פרויקט זה לכם כבני נוער, לניצולים, לחברה הישראלית?

למנחה,

בסיום הדיון ניתן לקרוא את הקטע משירה של הלינה בירנבאום.

77

ניסן תשס"ח
אפריל 2008

לא סדר היום

עריכה: אוריה שוחט

כתיבה: חוה אלדובי, צפריה גרינברג, אורית חרמון

עריכה לשונית: אמנון ששון

הפקה: עמליה לואין, כרמלה אפקטר

עיצוב: סטודיו "שחר שושנה"

כתובת המערכת: "על סדר היום", מינהל חברה ונוער, משרד החינוך, רח' דבורה הנביאה 2, ירושלים טל': 02-5603183 פקס: 02-5604343

oriash@education.gov.il

זרקור על... ניצולי השואה בישראל - סיפור של השתלבות ותקומה

בנאצים, ב-1959 - חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה. לניצולים היה תפקיד מכריע בתהליכים שהובילו למרבית החקיקות הללו. חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה, אשר מיסד באופן ממלכתי את זיכרון השואה, היה כולו פרי יוזמתם המשותפת של ארגוני ניצולים. גם החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם וחוק נכי המלחמה - מקורם בלחץ של שארית הפליטה בארץ.

ואולם בשנים האחרונות, כאשר התברר כי ניצולי שואה רבים נמצאים במצוקה כלכלית, נפשית או פיזית, עלתה לסדר היום הציבורי שאלת ההתנהלות של ממשלות ישראל לדורותיהן כלפי ניצולי השואה. עוד התברר כי גורמים ממלכתיים, מוסדיים ואחרים לא נתנו את הדעת במידה מספקת לצורכיהם ולמצוקותיהם של הניצולים בעבר ובהווה. לפיכך גברה המודעות לכך שהגיעה העת, גם אם ישנם כאלה שלגביהם זה מאוחר מדי, לתקן את העוולות והעיוותים שנגרמו לניצולי השואה במשך שנים רבות.

ב-15 במאי 2007 הוגש לשר הרווחה והשירותים החברתיים ח"כ יצחק הרצוג דין וחשבון הוועדה הבין-משרדית לגיבוש פתרונות למצוקת ניצולי השואה. החוק הישראלי איננו מגדיר מיהו ניצול שואה. חוקים והסדרים שונים, בארץ ובחו"ל, מגדירים את אוכלוסיית הניצולים הזכאים, אך כל חוק וכל הסדר והגדרותיו. הגדרות אלה קשורות לרוב לקורות הניצולים בשנות המלחמה, אך 62 שנה אחרי השואה השתרשה ההכרה כי יש מקום להגדרה אחת רחבה, הכוללת בתוכה את כל אוכלוסיית היהודים, אשר מהלך חייהם השתנה ללא הכר בגין אירועי המלחמה. ברוח זו המליצה הוועדה לקבוע מיהו ניצול שואה במסגרת חוק שיעגן את זכויות ניצולי השואה ויבטיח את מימושו.

ההגדרה של "ניצול שואה" בחוק המוצע היא רחבה וכוללת את כל מי שהיה בתקופת השלטון הנאצי בגרמניה או שהיה בשטחי כיבוש גרמני בתקופת הכיבוש. כן חל החוק על אנשים ששהו במדינות ששיתפו פעולה עם גרמניה או בשטחים שהיו תחת מרותם בתקופות הרלוונטיות, וזאת בהתאם לרשימה שמופיעה בתוספת לחוק ואשר גובשה בשיתוף עם מוסד "יד ושם". בנוסף, נכללים בהגדרה אותם אנשים שברחו משטחים שנכבשו על ידי גרמניה זמן קצר לפני כן. על פי ההגדרה שבחוק המוצע, חיים היום בישראל כ-256,000 ניצולי שואה, רובם המכריע יוצאי ארצות אירופה ומיעוטם - כ-9,000 - יוצאי ארצות צפון אפריקה, בעיקר לוב וטוניס. 39% מהניצולים עלו לפני 1953 ו-35% עלו בגל העלייה הגדולה בשנות ה-90. 17% מהניצולים הם בני 69 או פחות, 23% בני 70 עד 74 ושיעור דומה מקרבם הם בני 75 עד 79. 19% מהניצולים הם בני 80 עד 84, ו-18% מהם בני 85 ומעלה. האומדנים הדמוגרפיים מצביעים על כך שאוכלוסיית ניצולי השואה תמנה 203,000 איש ב-2010, 140,000 ב-2015, 86,000 ב-2020 ו-45,000 ב-2025.

ביום שני 3-ה במרס 2008 אישרה מליאת הכנסת בקריאה שנייה ושלישית את חוק הסיוע לניצולי שואה, בהתאם להסכם שהושג עם נציגי הניצולים. במסגרת החוק יקבלו 8,000 ניצולי שואה, שעד כה לא נכללו בהסדר שילומים, קצבה חודשית בגובה אלף ש"ח. החוק ייכנס לתוקף באפריל 2008, ועלותו מוערכת במיליארד שקלים.

מקורות:

- יבלונקה, חנה. ניצולי השואה בישראל - סיכומים ראשוניים - מט"ח הספרייה הווירטואלית <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=16227>
- בחרנו בחיים - תרומתם של ניצולי השואה למדינת ישראל בעשור הראשון לקיומה - יד ושם http://www1.yadvashem.org/heb_site/heb_exhibitions/lahazor_velihyot/heb_home.html
- דין וחשבון הוועדה הבין-משרדית לגיבוש פתרונות למצוקת ניצולי השואה - משרד הרווחה http://k-shoa.org/_Uploads/dbsAttachedFiles/vaada.pdf

ניצולי השואה החלו להגיע לארץ ישראל מיד בתום מלחמת העולם השנייה (מאי 1945), ועד קום המדינה הגיעו לארץ קרוב ל-70 אלף ניצולים, רובם בעלייה בלתי לגאלית (עלייה ב'). עם הקמת מדינת ישראל, במאי 1948, נפתחו שעריה, ובעשור הראשון לקיומה קלטה המדינה כחצי מיליון ניצולי שואה, 300 אלף מתוכם בגל העלייה ההמונית שנמשך עד שנת 1951. גל גדול נוסף של ניצולי שואה, בעיקר מפולין והונגריה, הגיע למדינת ישראל במחצית השנייה של שנות החמישים.

עם פרוץ קרבות מלחמת השחרור ב-30 בנובמבר 1947 גויסו ניצולי השואה, שאך זה עלו לארץ, יחד עם שאר היישוב היהודי למערכה, השתלבו במסגרת יחידות ההגנה, הפלמ"ח, הלח"י והאצ"ל, נלחמו בכל החזיתות והיוו כמחצית מהכוח הלוחם (למעלה מ-30,000 לוחמים). גם בקרב הנופלים היה שיעורם קרוב למחצית, ובמקרים רבים מדובר היה בניצולים שהיו שרידים אחרונים למשפחותיהם. המפגש של המגויסים מקרב שארית הפליטה עם חבריהם ה"וותיקים" היה טעון ולא פשוט, ולכן נוספה בעיית השפה ובעיית חוסר הבית בעורף.

אך להשתתפות במערכה היו גם היבטים חשובים ומעצבים: לרבים מן הניצולים היא הקנתה תחושה מיידית של שייכות לארץ, ובכך זיזרה את תהליך קליטתם ועמעמה את טראומת ההגירה אל ארץ חדשה וזרה. אצל חלק מהניצולים שיכנה הלחימה גם את תחושות הנקמה שבערו בהם והקנתה משמעות לאסון שפקד אותם רק שנים ספורות קודם לכן. רבים מהם כינו תהליך זה כ"נקמת התקומה".

הניצולים לא היוו קבוצה אחת הומוגנית, לא מבחינת ארצות המוצא ובמיוחד לא מבחינת ניסיונם בזמן השואה. היו ביניהם מי שחיו במחנות ובגטאות, היו שהסתתרו או ברחו או הצטרפו לשורות הפרטיזנים. כאשר הגיעו לארץ התארגנו רבים מהניצולים על פי קווי חיתוך אלה. הארגונים שאותם הקימו שימשו אותם הן כדיאלוג עם החברה הישראלית והן בתהליך חידרתם לתוך החברה הזו.

ניצולי השואה הצליחו להשתלב בחברה הישראלית בעיקר בזכות כוח רצונם האדיר והיוזמה העצמית. החברה הישראלית בראשית ימי המדינה הייתה חברה קולקטיביסטית, שהייתה עסוקה בבעיות קיומיות ולא התעניינה יותר מדי במצוקותיו של הפרט. לכן נאלצו הניצולים לעזור לעצמם ולחפש דרכים והזדמנויות להיקלט ולהשתלב בחברה הישראלית. סיפור היקלטותם הינו סיפור יוצא דופן של קבוצת מהגרים שלא השתייכה לדור המייסדים ולא שלטה בשפת בני הארץ, ובכל זאת הצליחה להפוך לציבור שהוא מעמודי התווך של החברה הישראלית. במהלך מלחמת העצמאות ולאחריה נשלחו ניצולי השואה למלא את המשימה הלאומית שנתפסה כראשונה במעלה - ההתיישבות. מרביתם הופנו אל הפריפריה ואל אזורי הספר - כפרים ערביים שננטשו, מושבים וקיבוצים בצפון הארץ ודרומה. בשנת תש"ט (1949) בלבד הוקמו 52 יישובים על ידי אנשי "שארית הפליטה", ביניהם בית אלעזרי, קדרון, משמר אילון, כרם מהר"ל, ניר גלים ועוד.

לאחר שרכשו את השפה העברית החלו הניצולים להיטמע בחברה הישראלית ולהשתלב בכל תחומי העשייה: הצבא והתעשיות הביטחוניות, התעשייה, הבנקאות, המסחר, החינוך, המקצועות החופשיים, וכמובן גם בפוליטיקה. דריסת רגל משמעותית ביותר הייתה להם גם בתחום האמנות והתרבות.

בשנות החמישים החלה חקיקה סביב נושאים הקשורים בשואה: בשנת 1950 - נחקק החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, ב-1952 - הסכם השילומים, ב-1953 - חוק הזיכרון לשואה ולגבורה יד ושם, ב-1954 - חוק נכי המלחמה

מרכז המידע לניצולי השואה

- <http://www.meidashoa.co.il>
- דף נצח - הנצחת זיכרון השואה מנקודת מבט אישית <http://www.dafnetsah.co.il/Netsah.asp>
- דורות ההמשך - נושאי מורשת השואה והגבורה עמותה של בנים ובנות לדורותיהם של ניצולי השואה http://www1.yadvashem.org/heb_site/heb_remembrance/dor/home_dor.html
- ההיסטוריונים חלוקים: האם יש להבדיל בין ניצולי שואה לפליטים? - מאמר ב"הארץ" <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/895755.html>
- יחסה של מדינת ישראל לניצולי השואה - הכנסת, מרכז מחקר ומידע <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/docs/m01204.doc>

מה ברשת: ניצולי שואה

- מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל <http://www.survivors-holocaust.org/index1.htm>
- הצעת חוק התוכנית להגדלת גמלאות הבטחת הכנסה לקשישים נזקקים ולסיוע לניצולי שואה (תיקוני חקיקה), התשס"ח-2008 http://www.knesset.gov.il/Laws/Data_BillGovernment/358/358.pdf
- ניצולי השואה יד ושם http://www1.yadvashem.org/heb_site/heb_about_yad/Holocaust_Survivors_and_Yad_Vashem/Holocaust_Survivors_home.html
- "בחרנו בחיים" - תערוכה בנושא תרומת הניצולים למדינה http://www1.yadvashem.org/heb_site/heb_exhibitions/lahazor_velihyot/heb_home.html